

Dušan Biber

Titov izziv Informbiroju v analizi CIA (Prvi večji razkol v satelitskem imperiju Sovjetske zveze)

»Kdorkoli že bi pred januarjem 1948 napovedoval razkol med Titom in Stalinom, bi bil danes upravičeno čaščen kot prerok s tajinstvenimi močmi prerokovanja bodočnosti, vsekakor pa ne kot izvedenec, ki svojo napoved temelji na stvarnih dokazih,« je leta 1952 zapisal Adam B. Ulam.¹

Odpravnik poslov na ameriški ambasadi v Beogradu John Cabot pa je že 7. julija 1947 Washington opozoril, da je jugoslovanski režim »prav tako sumničav, arbitraren, nestrpen do opozicije, fanatičen in nepošten kot ruski. Po drugi plati pa nikakor ne obstaja kot kak puščavnik, kot to velja za ruski komunizem... Partizani so zelo raznolika skupina, čeprav jo v veliki meri navdihujejo in vodijo komunisti. Med njimi očitno obstajajo razlike v mišljenju, čeprav so zelo diskretne. Učinkovita opozicija sovjetski dominaciji bo bolj verjetno prišla iz partizanskih vrst kot pa iz opozicije. Konflikti interesov z Rusijo so neizogibni in silovit nacionalizem v deželi bo igral odločilno vlogo, če nastane zaostren položaj. V vrstah jugoslovanske vlade so tako zmerni kot fanatiki in se lahko v posebnih okoliščinah nepreklicno razdelijo.«

»Nesmisel« – je zapisal, kot praviJo, državni podsekretar Dean G. Acheson, ko se je seznanil z vsebino tega, le delno objavljenega telegrama iz Beograda.²

Kakorkoli že, Robert M. Blum je leta 1985 posebni razpravi, pisani za CIA, Centralno obveščevalno agencijo ZDA, dal značilen naslov: *Presenečeni nad Titom: anatomija nekega obveščevalnega neuspeha*. V besedilu s 66 opombami, tiskanem na 18 straneh, je avtor razčlenil to trditev tako na osnovi literature kot ameriških in britanskih diplomatskih dokumentov. Stalin je bil očitno že dolgo nejevoljen nad Titom in njegovimi partizani, njihovo gospodarsko politiko, prevelikim spopadanjem z Zahodom in regionalnimi ambicijami, ki so bile izziv prevladi Kremlja v komunističnem svetu. Konec leta 1947 so Jugoslovani z oklevanjem sklenili, da je bila pomoč Moskve nezadostna, izkoriščevalska in slabe kakovosti. Zahod je bil bolj pod vtisom združenja Tita s Stalinom kot pa njunih razhajanj.

Sredi aprila 1948 so ameriški diplomati iz Beograda poročali o okrepljenih stražah pred domovi pomembnih funkcionarjev, zaprtju šole za ruske otroke in govoricah o odhodu ruskih družin. Maršal Tito ob začetku zasedanja ljudske skupščine ni dal običajne izjave o zunanji politiki in na železniški postaji ni pozdravil Dimitrova ob njegovem potovanju prek Jugoslavije. Na prvomajski paradi so prevladovali Titovi portreti in gesla. Maja meseca se je namestnik zunanjega ministra Aleš Bebler zavzel za povečan obseg anglo-jugoslovanske trgovine, Srdjan Prica pa za trgovanje z ZDA. Pravih razlogov za aretacijo Hebranga in Žujovića zahodni diplomati sprva še niso ugotovili. Opazili pa so, da Stalin 25. maja Titu ni čestital za rojstni dan. Obveščevalne ocene niso vsebovale dvomov o solidarnosti sovjetsko-jugoslovanskih odnosov.

Ko je 15. junija 1948 glasilo Informbiroja kritiziralo komuniste, ki sami sebe pretirano hvalijo in ne priznavajo svojih napak, so v ameriški ambasadi z izločanjem sklepali, da je ost kritike uperjena proti Titu ali Dimitrovu ali pa proti obema skupaj. Nepričakovano popuščanje jugoslovanskih diplomatov in podpis sporazuma o deblokadi jugoslovanskega monetarnega zlata v ZDA in plačilu odškodnine za nacionalizirano ameriško imetje sta morda le vzbudila pozornost nekaterih uslužbencev State Departmenta.

¹Adam B. Ulam, *Titoism and the Cominform*, Cambridge, Harvard University Press, 1952, str. 106, cit. po Robert M. Blum, *Surprised by Tito: Anatomy of an Intelligence Failure*, Studies in Intelligence, Central Intelligence Agency, The National Archives and Records Administration, Record Group No. 999.

²Foreign Relations of the United States, 1947, IV, str. 818–25; NARA RG 59, 860H.007–47, cit. po Blum, n.d., op. 65.

Sovjetski predlog, naj se konferenca o plovbi po Donavi skliče 30. julija v drugi prestolnici in ne v Beogradu, češ da tam ni primernih tehničnih zmogljivosti, je izzval ostro reakcijo jugoslovanskih diplomatov. Ameriški politični analitiki so opazili, da je madžarski tisk junija skoraj povsem nehal poročati o Jugoslaviji, v sovjetskem tisku pa je bilo vse manj poročil. »Razkol med Beogradom in Moskvo je obstajal skoraj pol leta, preden se je Zahod zavedel, kaj se je zgodilo. To je bil neuspeh politične obveščevalne službe večjega obsega tako pri zbiranju kot analizi podatkov,« je sklenil Robert M. Blum.³

Čeprav je bila ta analiza pisana za potrebe CIA, ni bila zasnovana na dokumentih in analizah v nacionalnih varnostnih ocenah te ameriške obveščevalne organizacije. Teh virov tudi niso uporabljali niti mogli uporabiti mnogi avtorji, ki so se opirali na bogato bibliografijo svojih predhodnikov.⁴ Le Jože Pirjevec, profesor na tržaški univerzi, je v predsedniški Trumanovi knjižnici odkril in v dveh odstavkih povzel izredno zanimivo poročilo CIA z dne 18. novembra 1948 o smereh razvoja sovjetsko-jugoslovanskih odnosov.⁵ Samo poročilo pa je tako zanimivo in pomembno, da zasluži objavo v celoti, saj omogoča dober pogled v razvoj in sposobnost politične analitike ne samo CIA, temveč tudi obveščevalnih organizacij ostalih ministrstev oz. departmentov ameriške vlade, zadolženih za zunanjo politiko, vojsko, morarico in letalstvo. Pričujoči dokument ORE 49–48 je CIA deklasificirala skupaj z mnogimi drugimi analizami 21. julija 1992.

Tako kot na drugih področjih sodobne zgodovine se danes poskuša v publicističnih nastopih in posploševanjih relativizirati in prevrednotiti pomen in dalekosežnost spora Tito-Stalin ter delovanje Informbiroja. Pritlehní politični motivi za tako dejavnost so na dlani. *Ad fontes – k virom!* postaja zato toliko bolj aktualna potreba. Zavedati pa se moramo, da je pri kritičnem vrednotenju podobnih virov potrebno skrbno zbrati še mnoge druge tuje, sedaj dostopne vire, oceniti ne samo dejstva, pač pa tudi raziskati, kako so takšne analize vplivale na formuliranje in izvajanje zahodne politike v tistem času.

Predvidevanja in napoved čistk v drugih komunističnih partijah so se kaj kmalu izkazala kot točna. Sledili so procesi proti »titoistom« v Češkoslovaški republiki, na Poljskem in Madžarskem ter v Bolgariji, prav tako tudi strogi represivni ukrepi proti prebivalstvu v Vzhodni Evropi. Kremelj res ni uspel uvesti učinkovitih disciplinskih ukrepov proti Titu, ekonomsko zlomiti Jugoslavije, izvesti puča ali ubiti Tita. Jugoslovanski predsednik se je res skrbno izogibal ukrepom, ki bi jih Sovjetska zveza izrabila kot izgovor za oboroženo intervencijo. Kot točno se je pokazalo predvidevanje o začasni jugoslovanski podpori sovjetski zunanji politiki, zaostritvi sovjetsko-jugoslovanskega spora, odpovedi pakta o medsebojni pomoči in krepitvi trgovanja z Zahodom. Uresničila se je tudi napoved, da Sovjetska zveza ne bo več podpirala zahtev o slovenski Koroški, napak pa je v zvezi z Jugoslavijo CIA predvidevala razvoj v Grčiji. Prav tako ta ocena ni računala z začasnim stopnjevanjem radikalnega, sektaškega zaostrovanja kmetijske politike, kolektivizacije na vasi, niti se ni posvetila že neposredno po resoluciji Informbiroja nakazanim trendom v notranji partijski politiki. Priznati pa je treba, da je ameriška obveščevalna služba v komaj dobrih štirih mesecih po objavi resolucije Informbiroja bila sposobna zajeti bistvo problema, še več, nakazati nadaljnje smeri razvoja.

V Nacionalnem arhivu v Washingtonu, v moderni novi stavbi na periferiji mesta v College Parku v državi Maryland, so sedaj, kot navaja zadnji bilten ameriškega združenja za proučevanje druge svetovne vojne, raziskovalcem dali na voljo nacionalno varnostne ocene in analize CIA o sovjetskem bloku in Kitajski vse do leta 1975. Morda bo to spodbudilo slovenske raziskovalce in odprlo slovenskemu zgodovinopisju nove horizonte.

³R.M. Blum, n.d., *passim*.

⁴Ivo Banac, *With Stalin Against Tito, Cominformist Splits in Yugoslav Communism*, Cornell University Press, Ithaca, London 1988, str. 271–285 navaja obširno bibliografijo, vključno z jugoslovanskimi avtorji; Jože Pirjevec, *Tito, Stalin in Zahod, Delavska enotnost*, Ljubljana 1987, str. 242–251; Holm Sundhaussen, *Geschichte Jugoslawiens 1918–1980*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1982, str. 215–216; Dennison Rusinow, *The Yugoslav Experiment 1948–1974*, The Royal Institute of International Affairs, London, C. Hurst & Company, 1977, str. 395–400 *id.*

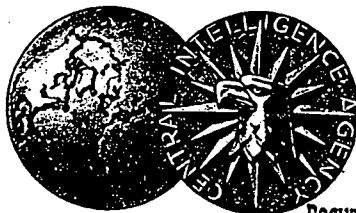
⁵Jože Pirjevec, n.d., 217.

~~CONFIDENTIAL~~

COPY NO.90
FOR THE ASSISTANT DIRECTOR
FOR REPORTS AND ESTIMATES
CIA

G/si
42858

THE TREND OF SOVIET-YUGOSLAV RELATIONS

ORE 49-48

This document has been
approved for release through
the HISTORICAL REVIEW PROGRAM of
the Central Intelligence Agency.

Date 21 Jul 92ERP 92-7

Published 18 November 1948

Document No. 00
NO CHANGE in Class. ☐
☐ DECLASSIFIED
Class. CHANGED To: TS S C
Auth: DDA RAG. 07 1783
Date: 12 Feb 90 By: 023
DOCUMENT NO.
NO CHANGE in CLASS. ☐
☐ DECLASSIFIED
CLASS. CHANGED To: TS S C
NEXT REVIEW DATE:
AUTH: 1070-2
DATE: 12 Feb 90 REVIEWER: 006514

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

~~CONFIDENTIAL~~
SECRET

330011

~~CONFIDENTIAL~~

DISSEMINATION NOTICE

1. This copy of this publication is for the information and use of the recipient designated on the front cover and of individuals under the jurisdiction of the recipient's office who require the information for the performance of their official duties. Further dissemination elsewhere in the department to other offices which require the information for the performance of official duties may be authorized by the following:

- a. Special Assistant to the Secretary of State for Research and Intelligence, for the Department of State
- b. Director of Intelligence, GS, USA, for the Department of the Army
- c. Chief, Naval Intelligence, for the Department of the Navy
- d. Director of Intelligence, USAF, for the Department of the Air Force
- e. Director of Security and Intelligence, AEC, for the Atomic Energy Commission
- f. Deputy Director for Intelligence, Joint Staff, for the Joint Staff
- g. Assistant Director for Collection and Dissemination, CIA, for any other Department or Agency

2. This copy may be either retained or destroyed by burning in accordance with applicable security regulations, or returned to the Central Intelligence Agency by arrangement with the Office of Collection and Dissemination, CIA.

DISTRIBUTION:

Office of the President
National Security Council
National Security Resources Board
Department of State
Office of Secretary of Defense
Department of the Army
Department of the Navy
Department of the Air Force
State-Army-Navy-Air Force Coordinating Committee
Joint Chiefs of Staff
Atomic Energy Commission
Research and Development Board

~~CONFIDENTIAL~~

CIA – CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

[Centralna obveščevalna agencija]

SMERI RAZVOJA SOVJETSKO-JUGOSLOVANSKIH ODNOSOV

ORE 49–48

Tajno

Objavljeno 18. novembra 1948

Povzetek

Titovo kljubovanje Kominformu je povzročilo prvi večji razkol v satelitskem imperiju ZSSR in je udarilo v samo jedro stalinističnega koncepta sovjetske ekspanzije prek svetovnega komunizma. Če bi Kremelj zaradi afere s Titom sklenil, da lokalne komunistične partije niso zanesljive kot učinkoviti instrumenti za ohranjanje sovjetskega nadzora nad satelitskimi državami, bodo sovjetski voditelji morali ponovno preučiti svoje sedanje metode. Glavna rezultata take ponovne preiskave bosta najbrž: (1) vsa vodstva komunističnih partij temeljito očistiti nezanesljivih elementov in (2) strogo ukrepati, da bi nevtralizirali protisovjetski antagonizem, zelo razširjen pri vzhodnoevropskih narodih.

Skorajšnja sprava med Titom in Kominformom ni verjetna. Tito bo oprezen do sprave, ker sedanji sovjetski režim nikoli ne bo pozabil herezije njegove vrste in si bo kljub začasnemu zblizanju neizprosno prizadeval vreči Tita z oblasti. Kremelj si tudi ne more privoščiti izgube ugleda in zanikanja svoje nezmotljivosti, kar bi se zgodilo, če bi priznal, da je Tito imel vsaj delno prav. Medtem pa se zdi, da Kremelj sedaj ni zmožen uvesti učinkovitih disciplinskih ukrepov proti Titu, razen z oboroženo invazijo. Tito se bo skušal izogniti slehernim korakom, ki bi lahko izzvali ZSSR k takšni akciji. Zato niti Stalin niti Tito ne bosta tvegala takojšnjega popolnega preloma med obema državama v upanju, da bo razvoj sčasoma pripeljal do zadovoljivega izhoda iz sedanje slepe ulice. Sprava med obema državama pa bo vedno težja. Ker obe državi skušata utrditi svoj položaj, bodo razhajanja v ideologiji in praksi med njima vedno večja.

Kljub takšnemu postopnemu poglobljanju prepada med Jugoslavijo in ZSSR, bi sklep Kremlja, da uporabi svoje možnosti in s silo vrže Tita z oblasti, bolj utemeljeval mednarodni razvoj kot pa jugoslovanski ukrepi. Možnost neposredne sovjetske akcije se lahko okrepi, če bi mednarodna napetost povečala možnosti vojne ali če bi ZSSR namerno začela tretjo svetovno vojno.

SMERI RAZVOJA SOVJETSKO-JUGOSLOVANSKIH ODNOSOV**1. Morebitna grožnja svetovnemu komunizmu**

Titovo kljubovanje Kominformu je povzročilo prvi večji razkol v satelitskem imperiju ZSSR. Popolni pobeg Jugoslavije iz sovjetske orbite ne bi imel večjega ekonomskega pomena za ZSSR niti ne za zahodne sile. Bolj pomemben pa bi vsekakor bil učinek uspešnega Titovega upora sovjetskim načrtom za napredovanje svetovnega komunizma. S kljubovanjem vrhovni avtoriteti Kremlja je Tito zadel v samo jedro stalinističnega koncepta sovjetske ekspanzije s pomočjo svetovnega komunizma. Neuspeh Kremlja, da bi Tita pripeljal nazaj v čredo, je sovjetskemu politbiroju znova predočil spoznanje, da disciplina komunistične partije brez podpore oborožene sovjetske sile (1) ne more vselej zagotoviti popolne poslušnosti avtoriteti Kremlja, kar zahteva sovjetski sistem, ali (2) ni dovolj stroga, da bi pripravila komunistične partije k žrtvovanju lastnih »nacionalnih« interesov v korist napredka »internacionalnega« komunizma.

Razvoj sovjetsko-jugoslovanskih odnosov ima tako dva aspekta. Prvi je takojšnji učinek jugoslovanskega dezerterstva na tiste zadeve, pri katerih se zdi, da sta jugoslovanski in sovjetski politiki usklajeni, t.j. Trst, Avstrija in Grčija. Drugi, prevladujoči aspekt zadeva končni uspeh Kremlja, da Tita prisili k poslušnosti. Če bi Kremelj sklenil, da zaradi afere s Titom lokalne komunistične stranke niso zanesljive kot učinkoviti instrumenti za ohranjanje sovjetskega nadzora nad satelitskimi državami, bo moral ponovno preučiti svoje sedanje metode. Glavni rezultat take

Opomba: Pričujoča informacija je z dne 5. novembra 1948.

Pri tem poročilu so sodelovale obveščevalne organizacije zunanjega, vojnega, pomariškega in letalskega ministrstva.

ponovne preiskave doslej vodi k čistki vseh satelitskih elementov, ki jih Kremelj ima za nezanesljive. Lahko tudi pričakujemo, da bo Kremelj uvedel stroge represivne ukrepe in tako poskušal nevtralizirati protisovjetski antagonizem, zelo razširjen med vzhodnoevropskimi narodi.

2. Skorajšnja sprava med Titom in Stalinom ni verjetna

Skorajšnja sprava med Titom in Kominformom je skrajno neverjetna. Dlje ko se bo nadaljeval konflikt, težje bo vpletenim stranem doseči sporazum. Kremelj si spričo potreb totalitarnega komunističnega sistema ne more privoščiti izgube ugleda in zanikanja svoje nezmotljivosti, kar bi se zgodilo, če bi priznal, da je Tito imel prav; Tito ne more kapitulirati, saj ve, da mu sedanji sovjetski režim nikoli ne bo oprostil herezije njegove vrste in si bo kljub možnosti za začasno zbližanje neizprosno prizadeval, da ga vrže z oblasti.

Medtem pa se zdi, da Kremelj ne more učinkovito disciplinsko ukrepati proti Titu. Intervencija oboroženih sil bi naletela na odločen odpor in bi zapletla Jugoslavijo in sovjetski blok v odprt konflikt. Ekonomske sankcije ZSSR in satelitskih držav Tita ne bi primorale, da voljno sprejme sporazum, še zlasti ne, če bi mu uspelo okrepiti jugoslovanske ekonomske vezi z Zahodom. Takšne sankcije bi lahko povzročile neugodne ekonomske posledice v satelitskih državah. Titov nadzor nad Komunistično partijo Jugoslavije, vojsko in policijo je, kot kaže, dovolj močan, da vsaj v bližnji bodočnosti prepreči sovjetsko navdihovani notranji puč. Na Tita bi lahko izvedli atentat, vendar niti njegova smrt ne bi nujno preprečila, da njegovega režima ne bi nadaljevali možje, kot so Ranković, Djilas in Kardelj. Poleg tega ni verjetno, da bi si Tito dovolil, da bi ga provokacije Kremlja spravile v položaj, ki bi ZSSR dal na pol zakonit izgovor za odkrito ukrepanje.

Čeprav ZSSR doslej ni uspelo odstraniti Tita, si ne more privoščiti, da bi dezerterstvo Jugoslavije ostalo za vedno nekažnovano. Sovjetski voditelji ne smejo priznati, da niso zmožni nadzorovati komunističnih partij po vsem svetu, ker bi takšno priznanje spodbudilo temelje njihovega načrta za svetovno nadvlado. Še več, ZSSR ni voljna tako iz ekonomskih kot tudi strateških razlogov, sprejeti nobenih ukrepov, ki bi lahko Tita potisnili v objem zahodnih sil. Kaže torej, da ZSSR glede Jugoslavije vodi do Tita umirjeno politiko, medtem ko se osredotoča na bolj neposredne vidike svojega boja z zahodnimi silami.

Tito prav tako ne želi povzročiti spopada in bo najverjetneje podobno deloval zadržano. Čeprav je prepričan, da lahko kljubuje vsem posrednim sovjetskim pritiskom, bo le nerad sprejemal ukrepe, ki bi ZSSR lahko dali izgovor za oboroženo intervencijo. Vsaj v tej fazi boja med Zahodom in Zahodom Tito ne more zapreti vrat niti najbolj oddaljeni možnosti za pobotanje s Stalinom. Čeprav bi Jugoslavija ekonomsko pridobila s popolnim prelomom z ZSSR in če bi v zameno trgovala z Zahodom, bi bila takšna poteza politično nevarna. Zato je najboljša Titova možnost za preživetje prav njegova spretnost, izogibati se odkritim nesoglasjem z ZSSR v slabotnem upanju, da bo slednjič le prišlo do kompromisne rešitve za ponovni sprejem Jugoslavije v sovjetsko orbito.

3. Možnost začasne jugoslovanske podpore sovjetski zunanji politiki

Vse dokler razplet sovjetsko-jugoslovanskih odnosov ostaja dvomljiv, bo Jugoslavija vsaj navidez podpirala sovjetsko zunanjo politiko in vse dokler bo Tito na čelu komunistične države, bo najbrž primoran še naprej uradno napadati zahodni »imperializem«. V želji, da pusti priprta vrata končni spravi s Kremljem, Tita ne bo motivirala zgolj bojazen, da bi izzval ZSSR k skrajnim ukrepom, ampak tudi spoznanje, da so zahodne velesile že zavzele stališča, ki so v nasprotju z glavnimi cilji zunanje politike Jugoslavije.

Jugoslovanske ambicije v Trstu na primer, blokirane z zahodno podporo Italiji, je ZSSR doslej podpirala. Pričakujemo lahko, da bo Jugoslavija podprla sovjetsko nasprotovanje predlogu Zahoda, naj se Svobodno tržaško ozemlje vrne Italiji, v upanju, da bo pridobila ozemlje ob končni ureditvi tega vprašanja. Seveda lahko ZSSR spremeni svoje stališče v tej zadevi, saj okleva pri krepitvi Titovega režima in si predvsem želi odhoda ameriških čet z dogovorom o Trstu.

Tito prav tako ne more pričakovati spremembe pri zahodnem nasprotovanju zahtevam Jugoslavije za slovensko koroško področje v Avstriji. Zato bo še naprej deloval v upanju, da bo Sovjetska zveza morda še vedno to področje rajši dodelila dvomljivi Jugoslaviji kot pa nedvomno »zahodni« Avstriji. Nedavne jugoslovanske akcije pa povečujejo verjetnost, da bo ZSSR v razpravah

o avstrijski mirovni pogodbi spremenila svoje dosedanje stališče glede slovenske Koroške, da bi si zagotovila zahodne koncesije v drugih zadevah.

Veliko bolj kočljiv pa je položaj Jugoslavije nasproti ZSSR v primeru Grčije. Boji v Grčiji se nadaljujejo predvsem skozi mednarodne komunistične kanale, morda pa je vpleten tudi vojaški sekretariat Kominforma. Tito ima zato sedaj manj pomembno vlogo pri vodenju kampanje grških komunistov. Ni pa verjetno, da bi Jugoslavija aktivno nasprotovala komunistični ideji v Grčiji, saj bi to lahko priklicalo neposredno maščevanje Sovjetske zveze in njenih satelitov.

4. Verjetna poglobitev sovjetsko-jugoslovanskega razkola

Vse manj verjetno bo, da bi lahko ZSSR in Jugoslavija zgladili spor, dokler bodo jugoslovansko vlado nadzorovali Tito in njegovi privrženci. K nadaljnjemu zaostrovanju sovjetsko-jugoslovanskih odnosov pa bodo prispevala vedno večja prizadevanja Kremlja, da bi v satelitskih državah odpravil tiste pogoje, ki so sprva povzročili odpadništvo Jugoslavije. Povedano drugače, komunistične partije satelitskih držav neusmiljeno čistijo vse »nacionalistične« komunistične elemente. Razpoka, ki ločuje Jugoslavijo od sovjetskega sistema, se lahko postopoma še razširi; pravzaprav je bilo že doslej nemogoče omejiti spor na raven komunistične partije. Titova prizadevanja, da utrdi svoj položaj, pa lahko še dodatno razširijo to razpoko. Njegova glavna skrb za lastno samoohranitev bi ga lahko napeljala k sprejemu notranjih ukrepov, ki bi bili nekoliko drugačni od tistih, ki jih na sovjetski ukaz uveljavljajo v satelitskih državah. Če bi to storil, bo čutil dolžnost, da jih upraviči bolj z marksistično-leninistično kot pa stalinistično ideologijo.

Odkar je Kominform javno obtožil Tita, je ZSSR sprožila silovito kampanjo, da bi iztrebila vse »nacionalistične« komuniste v satelitskih državah. Na Poljskem je ta čistka segla v sam vrh komunistične partije, v drugih državah so disidentske elemente potihoma, vendar pa učinkovito zatrli, še preden bi lahko postali politično moteči. Hkrati s strjevanjem partijskih vrst se je okrepila tudi protititovska propaganda, tako neposredna kot tudi posredna, v obliki vedno močnejšega poudarjanja »internacionalnih«, t.j. od Moskve nadzorovanih aspektov komunizma. Ta proces »čiščenja« in propaganda sta postopoma prizadela tudi odnose med Jugoslavijo in satelitskimi državami in v nekaterih primerih pospešila spore in omejevanje odnosov na vladno raven. Ker se prepir nadaljuje in se odnosi med satelitskimi državami in Jugoslavijo vedno bolj zaostrejejo, je možno, da bodo dosegli vrhunec z odpovedjo pogodb o medsebojni pomoči.

Vzporedno s čistkami v satelitskih državah pa je Tito okrepil svojo partijo z odstranitvijo vseh, ki so osumljeni tudi neznatnih teženj, da so najprej zvesti Kremlju in šele nato Titu. Večina jugoslovanskih komunistov zato zdaj verjetno soglaša z »nacionalistično« blagovno znamko komunizma, kakršno skuša ZSSR likvidirati v drugih satelitskih državah.

Dokler bodo na oblasti Titovi komunisti, se lahko politični razvoj Jugoslavije v sovjetski sferi razlikuje od razvoja v drugih satelitskih državah, ki jih bo Kremelj pripravljal za tesnejšo povezavo z ZSSR ali morda celo za končno priključitev k Sovjetski zvezi. Tudi jugoslovansko gospodarsko planiranje se lahko nekako preusmeri stran od odobrenega satelitskega vzorca. Titovemu režimu ni več treba slediti sovjetskemu umiku pri kolektivizaciji kmetijstva. Tito bo pravzaprav v večji meri motiviran za razmišljanja, kako obdržati svoj politični položaj, zbrati zaloge za kasnejše potrebe ali izmenjavati kmetijske proizvode za življenjsko pomembno blago z zahoda. Takšna razhajanja se lahko začnejo odražati na nekaterih gospodarskih področjih, ker bo Titov režim občutil nujno potrebo, da se gospodarsko okrepi, saj bo le tako lahko vzdržal vedno večji politični pritisk ZSSR in satelitskih držav. Zato je moč pričakovati, da bo Jugoslavija postopoma ublažila svojo sovražnost do evropskega obnovitvenega programa in si bo bolj odločno prizadevala trgovati z Zahodom.

5. Sovjetske možnosti za likvidacijo Tita

Če ne bo prišlo do večjih sprememb mednarodnega položaja, se bodo smeri razvoja jugoslovansko-sovjetskih odnosov, ki jih je povzročilo Titovo kljubovanje Kominformu, nadaljevale in morda se bo razkol celo še bolj poglobil. Vendar pa ima ZSSR moč, da v vsakem trenutku likvidira Tita z uporabo oboroženih sil, kar je seveda povezano z nevarnostmi, ki jih tak korak nujno lahko posledično izzove. Dokler pa se mednarodna napetost ne poveča, si lahko ZSSR privoščiti, da se vzdrži odkrite akcije proti Titovemu režimu. Vse dokler ZSSR upa, da bo razširila svoj vpliv s

političnimi sredstvi, Kremelj verjetno ne bo ukazal drastičnih ukrepov proti Jugoslaviji, kar bi neizogibno oslabilo politično moč komunistov v drugih državah. Možnost neposredne sovjetske akcije proti Jugoslaviji pa se lahko poveča, če mednarodna napetost okrepi možnost za začetek vojne ali če ZSSR namerno sproži tretjo svetovno vojno.

Osnova za vsa ta razmišljanja pa še vedno ostaja vpliv afere Tito na poskuse Kremlja, da bi obdržal disciplino v komunističnih partijah po vsem svetu, kar dokazujejo tudi čistke »nezanesljivih« elementov. Ker se razpoka med Titom in Kominformom širi, je Kremelj zaskrbljen, da ne bi tudi druge satelitske države skušale jemati za zgled Titovo neodvisno stališče. Kremelj bi se torej moral počutiti prisiljenega, da uvede nadaljnje represivne ukrepe proti satelitskim državam, kot sta na primer okrepitev vojaške okupacije ali pa celo njihova priključitev.

(prevedla Marta Biber Slapar)

Summary

Tito's Challenge to Cominform in a CIA Analysis (The First Major Rift in the Soviet Satellite Empire)

Dušan Biber

On July 7, 1947, Chargé d'Affaires in the US Embassy in Belgrade, John Cabot, suggested to Washington: »Effective opposition to Soviet domination is more likely to come from the Partisan ranks than from opposition. Conflicts of interest with Russia are inevitable, and the intense nationalism of the country [would] play a decisive role if an acute situation arose.« His views were not greeted charitably in Washington.

In 1985, Robert M. Blum wrote a paper *Surprised by Tito; Anatomy of an Intelligence Failure*. He concluded: »A schism that had serious ramifications for the West existed between Belgrade and Moscow for almost half a year before the West appreciated what had happened. This was a failure in political intelligence of major proportions, in both collection and analysis.«

Nevertheless, CIA was able to collect reliable information and to produce an analysis on November 18, 1948, *The Trend of Soviet-Yugoslav Relations* (ORE 49-48; declassified on July 21, 1992). CIA own summary reads as follows:

»Tito's defiance of the Cominform has precipitated the first major rift in the USSR's satellite empire and has struck at the very core of the Stalinist concept of Soviet expansion through world Communism; for, if the Kremlin should decide as a result of the Tito affair that local Communist parties cannot be relied upon as effective instruments for maintaining Soviet control over its Satellites, the Soviet leaders must then re-examine their present techniques. The primary results of such a re-examination will probably be (1) to purge thoroughly all Communist Party leadership of unreliable elements and (2) to take strong measures aimed at neutralizing the widespread anti-Soviet antagonism of the Eastern European peoples.

Early reconciliation between Tito and the Cominform is unlikely. Tito will be wary of a reconciliation because the present Soviet regime will never forgive his kind of heresy and will, despite any temporary rapprochement, inexorably seek his overthrow. Moreover, the Kremlin cannot afford the loss of face and denial of its infallibility which would result from admitting that Tito had been even partially right. Meanwhile, the Kremlin appears to be presently unable to institute effective disciplinary measures against Tito short of armed invasion, and Tito will seek to avoid any steps which might provoke the USSR into taking such action. Consequently, neither Stalin nor Tito will risk an immediate complete break between the two countries in the hope that developments will eventually produce some satisfactory solution of the present impasse. An accommodation between the two countries, however, will become increasingly difficult. As each state takes steps to consolidate its position, the differences between them will assume greater ideological as well as practical intensity.

Despite this gradual widening of the breach between Yugoslavia and the USSR, a Kremlin decision to use its potential to overthrow Tito by force would be motivated less by Yugoslav actions than by international developments. The possibility of direct Soviet action might increase if international tension increases the possibility of war, or the USSR deliberately launches World War III.«